

YAŞAM AMAÇLARI ve MESLEK SEÇİMİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Hatice Gökçe DEMİREL

Fırat Üniversitesi İ.İ.B.F.

İşletme Bölümü

gokcedemirel@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Erkan Turan DEMİREL

Fırat Üniversitesi İ.İ.B.F.

İşletme Bölümü

edemirel@firat.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN

Fırat Üniversitesi İ.İ.B.F.

İşletme Bölümü

edemirel@firat.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin yaşam amaçları ve meslek seçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Amacı gerçekleştirmek için Fırat Üniversitesi'nde öğrenim gören birinci sınıf öğrencilerinden anket yolu ile veri toplanmıştır. Anket, "yaşam amaçları ölçeği" ile bazı tanımlayıcı sorular içermektedir. Aritmetik ortalama, standart sapma ve ki kare testleri yapılarak, veriler analize tabi tutulmuştur. Sonuç olarak, içsel yaşam amaçları ile eğitim alınan alan ve eğitim düzeyi arasında manidar ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra dışsal yaşam amaçları ile alınan alan ve eğitim düzeyi arasında manidar ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Amaçları, Meslek Seçimi, Üniversite Öğrencileri

LIFE GOALS and CAREER CHOICE:

AN EXAMPLE OF UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

The purpose of this study, to investigate the relationship between university students' life goals and career choices. To achieve the purpose of first year students studying at the University of Firat data were collected through a survey. The survey, "the scale of the purposes of life" and contains some descriptive questions. Arithmetic mean, standard deviation and chi-square tests, the data were analyzed. As a result, the internal living space and the level of education and training purposes is significant correlation was found between. In addition, external to the living space and educational purposes, there was no relationship between the meaningful.

Key Words: Life Goals, Career Choice, University Students

Giriş

Yaşamın her alanında meydana gelen değişimler insanların, tutumları, davranışları, beklentileri, seçimleri üzerinde etkili olmaktadır. İnsanın yaşamındaki çok önemli seçimlerden biri olan meslek seçimi daha önceleri düşünmeyi ve planlamayı gerektirmeyen bir yaşam olgusu olarak ele alınmakta ve kişilerin genellikle yakın çevrelerindeki insanların mesleklerini devam ettirmeleri olarak algılanmaktaydı(Erdem, 2006: 1). Günümüzde motivasyonun önemine ilişkin artan farkındalıkla birlikte geçmişte bazı gereksinimleri karşılanan birer makine olarak görülen öğrencilerin, artık sonuçları ve olasılıkları değerlendirerek karar verebilen, belirlediği amaçları

yaşama aktarabilen ve anlam oluşturabilen bireyler olarak görülmesini sağlamıştır (Eryılmaz ve Aypay, 2011: 1221).

İnsanlar mutlu yaşamak ve anlamlı bir hayat için fikirlerini tanımlarken, genellikle yaşama amaçlarından ve gelecek için isteklerinden bahsederler. Düşüncelerimiz, hislerimiz ve davranışlarımız değer verdiğimiz ve esinlendiğimiz şeylerle ilişkili olduğu için hareketlerimizin çoğu bu amaçları gerçekleştirmek üzerine yoğunlaşmıştır (Frisch, 1998). Amaçlarımızı gerçekleştirmeye doğru makul bir gelişim gösterdiğimizi düşündüğümüzde mutlu hissederiz (Lazarous, 1991: 267). Dolayısıyla bu amaçlar hayatımızı anlamlandırmamızı ve yapılandırmamızı sağlarlar.

İnsanın ruhsal yaşamı bir amaçla belirlenir. Bir kimsenin düşünebilmesi, hissedebilmesi, bir istekte bulunabilmesi, hatta düş görebilmesi için bütün bunların bir amaçla belirlenmesi, bir amaca dayanması, bir amaçla sınırlandırılması ve belirli bir yöne yöneltilmesi gerekir. Organizmanın ve dış dünyanın gerekleriyle, organizmanın bunlara vermesi gereken yanıtlar arasındaki ilişkiden doğallıkla ortaya çıkan bir sonuçtur bu. İnsan bir başkasının amacını bilir ve dünyayı azda olsa tanırsa, ilgili kimsede gözlemleyeceği devinimlerin anlamı da çıkarılabilir ve bunların söz konusu amaca bir hazırlık niteliği taşıdığını saptar. O zaman, havadan yere bırakılacak bir taşın hangi yörüngeyi izleyeceği nasıl bilinirse, ilgili kişinin amacına ulaşmak için hangi devinimleri gerçekleştireceği de yine öylece bilinir (Adler, 2011c: 40). Önemli olan, bireyin eylemle ilişkisini ve eylemin içerisine oturduğu çerçeveyi anlamak, yani bireyin tüm eylem ve hareketlerine yön veren bireysel yaşam amacını saptamaktır (Adler, 2011b: 24).

Yukarıda ifade edilen görüşlerin ışığında şekillenen bu çalışmada, “yaşam amaçları ile meslek seçimi arasında ilişki var mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır. Öncelikle, “yaşam amaçları”, “meslek seçimi” ve “yaşam amaçları ile meslek seçimi arasındaki ilişki” konularının teorik çerçevesi çizilmiş sonrasında ise uygulama sonuçları aktarılmıştır.

1. Yaşam Amaçları

Amaçlar, arzulanan sonuçların içsel temsili olarak tanımlanabilir. Sosyal çevreye adapte olurken insanlar çeşitli amaçlarını uyumlu hale getirirler ve bu amaçlar onların kişiliğinin bir parçası haline dönüşür. Amaçlar kişilerin gelecek yönünü ve yaşama anlamlarını gösterir dolayısıyla bir kişinin amaçlarını bilmek onun şimdiki ve gelecekteki davranışlarını anlamamıza yardımcı olur (Ingrid, Majda ve Dubravka, 2009: 318).

Aşk, iş, din, kültür, intihar ve ebeveynlik gibi geniş bir konu aralığında yapılan deneysel araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bulgular insanların deneyimlerini şekillendiren ve anlamlı bir hayatın tarifi ya da kriteri olarak anlaşılabilir 4 ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Bunların ilki bir amaca sahip olmaktır. Bu bireyler şimdiki aktivitelerinin gelecekte elde edebilecekleri sonuçlarla ilişkili olduğunu algıladıkları bir amaçlarının olmasıdır. İkincisi, yararlı olduğunu hissetmektir. İnsanlar hayatları üzerinde kontrol sahibi olarak gelecekte elde edecekleri sonuçlarla önemli bir fark yaratacaklarını hissettiklerinde kendilerini yararlı hissederler. Üçüncüsü, insanlar davranışlarının ahlaki olarak onaylanmış pozitif bir değere sahip olmasını isterler. Son olarak, insanlar özsaygı (self-worth) hissetmek ve bazı açılardan diğer insanlara göre daha iyi olduklarını hissedebilecekleri istenen tutumlara ulaşabilecekleri yollar bulmak isterler (Stillman, Baumeister vd., 2009: 686).

Hayatın anlamı filozoflar, hümanistik psikologlar ve varoluşçular tarafından tanımlanan öznel bir kavramdır. Varoluşçu bir psikolog olan Victor Frank (1984) her insanın yaradılışının gereği hayatta bir anlam geliştirdiğini belirtmektedir. Sağlıklı ve adapte olmuş bir hayat yaşamak için bilinçli bir anlam belirleyebilmek insanın doğal bir ihtiyacıdır. Benzer şekilde, Reker ve Wong (1988) hayatın anlamının düzenin farkında olmak, ahenk, değerli hedefleri takip etmek ve ulaşmak, varlığın amacı ve potansiyelini iyi kullandığı duygusunu hissetmek olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte Steger (2009) hayatın anlamının insanların varlıklarını anladıkları ve yaşamlarının bir amacı olduğunu hissettikleri bir tutum olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, hayatın anlamı ile yaşam amacı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Yaşam amacı, bireyin geçmiş ve şimdiki yaşamında hayatının bir yönü olduğunu hissettiği ve ona anlam yüklediği bir amacın varlığıyla yükseldiğini hissetmektedir. Bu nedenle insanlar yaşamları için bir amaç tanımladıklarında genellikle anlamlı bir hayat yaratmakta, deneyim ve günlük olaylardan kaynaklanan amaçlara eğilim göstermektedir. Bireyler anlamlı amaçlar için mücadele ettiklerinde hayat daha dolu ve eğlenceli bir hal almaktadır (Mohamad, AbdRazak ve Mutiu, 2011: 743). Bu da bireyin motivasyonunu ve verimliliğini artıracaktır.

Ruhtaki devinim, organik yaşamdaki devinime benzer. Her ruhta bir amaç ve ideal düşüncesi yaşar ve ruh bunların yardımıyla içinde bulunduğu durumu aşmaya, somut bir amaç saptayarak haldeki eksikliklerini gidermeye, karşılaştığı güçlükleri yenmeye çalışır. Bu somut hedef ve amaç sayesinde birey, düşünsel ve duygusal bakımdan haldeki güçlüklerin üstüne çıkar, gelecekte kendisini bekleyen başarıları göz önünde tutarak kendisine bir üstünlük sağlar. Bir amaç düşüncesi olmadığında, bireysel etkinlikler her türlü anlamını yitirir. Eldeki bütün veriler, ilgili amacın henüz yaşamın başlangıcında, yani erken çocukluk döneminde belirlendiğini ve somut biçimini kazandığını göstermektedir. Bu dönemde ilerideki erişkin kişinin bir prototipi ya da modeli gelişip ortaya çıkmaktadır. Gelişim için bu dönemde yararlanılan materyalden çok, gelişim çizgisini belirleyen amacın kendisi daha büyük bir önem taşımaktadır. (Adler, 2011b: 25-26).

Adler burada bireyin yeteneklerinin, iç tepkilerinin ve ilgisinin erken çocukluk döneminde belirlenen bu amaç doğrultusunda geliştiğini belirtmektedir. Ancak bu konuda kesin bir yargıya varmasını sağlayacak kanıtı yoktur. Çünkü bu yeteneklerin gelişim seyrini yaşam amacıyla ilişkilendirebilmek için öncelikle onun amacının tespit edilmesinin gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Yetişkinliğe geçiş dönemi bireylerin hedeflerini şekillendirmeleri ve yaşama amaçlarını tanımlamaları gereken bir dönemdir. Aslında belirlenmiş bir hedef ve o hedefe doğru yönlendirilmiş bir yola sahip olmak şeklinde tanımlanan bir yaşam amacının olması yetişkinliğe uyum sağlamaktır. Bu nedenle üniversite ve yetişkinliğe geçiş döneminde bireyi inşa eden değer ve hedefler önemli bir araştırma konusudur (Hill, Burrow vd., 2010: 173). Hill ve arkadaşları bireylerin mutlu olmak için uzun ve kısa dönemli amaçlarını yaratıcı olmak, toplumda yer edinmek, iyi bir gelire sahip olmak ve birey olarak kendilerini tanımak şeklinde tanımlamışlardır. 416 katılımcıyı hem üniversite dönemindeyken (1994 yılında 22 yaşında) hem de mezun olduktan on üç yıl sonra test etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre bireylerin üniversite döneminde bu dört amacın bireylerin kişisel gelişimine yönelik olduğu ancak yetişkinliğin orta dönemlerinde bu amaçlardan yalnızca toplumda yer edinmek amacının kişisel derinlik, üretkenlik ve bütünleşmeyi belirleyen faktör olduğunu saptamışlardır.

İnsanların bir amaca bağlanması ve sürdürmesi kendi varoluşlarını sürdürmesi için oldukça önemlidir. Buna karşın sürdürülen amacın içeriği, insanın mutluluğunu bir amaca bağlamaktan daha fazla etkilemektedir. Kişiler arası ilişkileri geliştirme, kendini kabul etme, fiziksel zindeliğini koruma ve sürdürme, ihtiyacı olanlara yardım etme gibi amaçlar psikolojik sağlık üzerinde olumlu katkılar sağlarken, zengin olma, ünlü olma ve çekici olma gibi dışsal amaçları sürdürmek ve ulaşmak ise psikolojik sağlığı olumsuz etkilemektedir (İlhan, 2009: 14).

Yapılan araştırmalardan ve buraya kadar yapılan genel yaşam amacı açıklamalarından yola çıkarak, yaşama amaçlarını içsel yaşama amaçları ve dışsal yaşama amaçları olarak sınıflandırabiliriz. Her iki amaç türü de bireyi hayatının diğer alanlarını olduğu gibi meslek seçimini de doğrudan etkileyen nedenler arasındadır.

İçsel amaçlar, kendini kabul, kalıtım/yakın ilişkiler, topluma katkı ve fiziksel sağlık gibi amaçlardan oluşmaktadır. Dışsal amaçlar ise ünlü olma/tanınma, çekicilik/imaaj ve maddi başarı/zenginlik gibi amaçları kapsamaktadır (İlhan, 2009: 12).

Bireyin davranışlarını ve kararlarını etkileyen yaşam amacını çıplak olarak tespit etmek oldukça güçtür. Çünkü çevrenin bir unsuru olarak birey toplumda değer gören olgulara doğal olarak eğilimli olacaktır. Bu nedenle yaşam amacının içsel mi yoksa dışsal faktörlerle mi şekillendiğini anlayabilmek oldukça önemlidir. Eğer bireyin yaşam amacı içsel faktörler ile şekillenmişse daha bireysel, kendini ifade edebileceği, üretken, aktif, özgür ve diğer insanlara faydalı olabileceği mesleklere yönelecektir. Oysa dışsal faktörlere göre şekillenmiş yaşam amacı, bireyi fiziksel, maddi ve beşeri anlamda kişisel doyuma ulaştıracak kendini önemli hissetmesini sağlayacak mesleklere ilgi duyacaktır. Bunu gerçekleştirmek için toplumun ya da yakın çevresinin değer verdiği, saygı gösterdiği, kabul edip onayladığı, maddi getirisi yüksek mesleklere yönelecektir.

2. Meslek Seçimi

Türk Dil Kurumu mesleği belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş olarak tanımlamıştır (Büyük Türkçe Sözlük, Erişim T. 22.02.2012).

Meslek seçimi, bir kimsenin kendisine açık olan meslekleri çeşitli yönleri ile değerlendirip kendi ihtiyaçları ve beklentileri açısından istenilen yönler çok, istenilmeyen yönleri az olan birine yönelmeye karar vermesidir. Mesleki seçim, mesleki gelişim sürecinin araştırma evresinde gerçekleştirilmesi beklenen bir gelişim görevidir. Meslek seçme problemi ile karşı karşıya bulunan bireyler çeşitli eylemlerde bulunur ve eylemlerinden önce sıklıkla bilişsel bir değerlendirme sürecinden geçerler. Bu bilişsel değerlendirme sürecinde öğrenciler eylemlerine bir ya da birkaç düşünceyi dayanak alır ve kendilerine bu şekilde yön çizerler. İnsanlar doğuştan hem akılcı, düzgün düşüncelerle hem de çarpık ve akılcı olmayan düşüncelerle dünyaya gelmektedirler. İnsanlar kendilerini koruma, düşünceleri hakkında düşünme, yaratıcı olma, duygusal olma, arkadaşlarıyla ilgili olma, yanlışları aracılığı ile öğrenme, yaşam ve gelişme için potansiyellerini gerçekleştirme yatkınlığına sahiptirler. Diğer yandan, bireyler kendi kendine zarar verme, kısa vadeli hazlar peşinde olma, erteleme, aynı hataları tekrar etme, batıl inançlı olma, hoşgörüsüz olma, mükemmeliyetçi ve gösterişli olma, gelişme için potansiyellerini gerçekleştirmekten kaçma eğilimine de sahiptir. Bireyin kendi içinde yaşadığı endişeyi ve karmaşayı azaltmakta, bunun sonucu olarak da mutlu olmasını kolaylaştırmaktadır. Uygun ve gerçekçi bir kararın verilebilmesi ise ancak gerçekçi ve akılcı bir bilişsel değerlendirme ile mümkün olmaktadır (Erdem, 2006: 2-3).

Meslek seçimi ve bir mesleğe girme, genel hatları ile insan hayatında psikolojik bir gelişme sonucudur. Daha küçük yaşlardan başlayıp gelişerek son ergenlik çağlarında ve daha sonra şekil kazanır, somutlaşır. Meslek seçimi karmaşık bir gelişim sürecinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çeşitli faktörler bu gelişimin şekillenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Meslek seçimi, geliştirilen mesleki tavırlar ile yakından ilişkilidir. Bu tavırlar toplumsal ve bireysel faktörlerin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak şekillenmektedir (Aytekin, 2005: 74).

Bu anlamda meslek seçimini etkileyen faktörleri bireysel ve çevresel olarak inceleyebiliriz. Bireysel faktörleri yetenek, zekâ, duyuşsal yetenekler, psikomotor yetenekler, duyuşsal yetenekler ve ilgi olarak, çevresel faktörleri ise sosyal geçmiş, aile, sosyo-ekonomik durum, çevre, sosyal normlar olarak sınıflandırabiliriz. Adler, bireysel yeteneklerin yaşam amacı ile şekillendiğini ileri sürmektedir. Yani bireyin çevresinde gelişen olayları, olguları ve bu olgulara ilişkin değerlendirmeleri yaparken “yaşam amacı süzgeci”nden geçirmektedir. Amacı doğrultusunda ona yardımcı olacak öğelere yönelmekte ve bu öğeler arasında bağlantı kurmaktadır. İlgisi yaşam amacını gerçekleştirecek öğelere yöneldiğinden bu alanlardaki yeteneklerini geliştirmek için çalışacaktır. Geleceğe ilişkin algısı da bu amaç doğrultusunda şekillenecek dolayısı ile meslek seçimi yaparken de bu amaç ve onu gerçekleştirmeye yönelik geliştirdiği yetenekler doğrultusunda bir seçim yapacaktır.

Meslek seçimini etkileyen faktörlerin sınıflandırmasına ilişkin özellikle ailenin bireyin meslek seçiminde oldukça etkili olduğu aşikârdır. Çünkü bireyin hayata ilişkin ilk algıları ve amaçları aile içinde oluşur. Bireyin gerek içsel gerek dışsal yaşam amacı oluşurken öncelikle ilk çevresi olan ailesinden etkilenecektir. Ancak aile tarafından çocuğa kusursuz olma yolunda yüklenen amaçlar yeterince somutlaştırılmadığı için çocuk dışarıdan yüklenen bu amaçları bir kenara iterek çevresinde en güçlü gördüğü insanı belirleyerek onu örnek alır ya da amaç edinir.

Bu konuyu şöyle örneklendirilir (Adler, 2011b: 27):

“...bu babası olabilir çocuğun ama annesi de olabilir, yani annesi babasından güçlü gibi görünüyorsa bir oğlanın annesini taklide yönelmesi her zaman rastlanan olaylardandır. Beri yandan kamyon sürücülerine herkesten güçlü kimseler gibi bakarak ileride kamyon sürücüsü olmak isteyen çocuklar da çıkabilir örneğin. Çocuklar böyle bir amacı gözlerine kestirmesin bir kez, kamyon sürücülerini gibi davranır, duyup hisseder, kamyon sürücülerini gibi giyinir, ilgili amaçla bağdaşan tüm karakteristik özelliklerini benimserler. Ama trafik polisi de elini kaldırdı mı vay haline; o zaman kamyon sürücüsü küçülüp büzülür, bir hiçe dönüşür. Daha ileride hekim ya da öğretmene ideal kişi gözüyle bakabilir çocuk. Çünkü öğretmen çocuğu cezalandırabilir ve onda saygı duyulacak güçlü bir insan izlenimi uyandırabilir. Çocuk, amacını belirlerken çeşitli somut simgelerden yararlanabilir ve seçtiği amaç aslında sosyal düşünce biçiminin karakteristik bir dışavurumudur. Hekimlik mesleğini amaç edinmek de yine Tanrı gibi hayat ve ölüm üzerinde söz sahibi olmak arzusundan kaynaklanır; ne var ki böyle bir durumda amaca giden yol, topluma hizmet üzerinden geçmektedir”.

3. Yaşam Amacı İle Meslek Seçimi Arasındaki İlişki

İnsan, yaşam amaçlarına ulaşma şansını en üst düzeye çıkarmasına yardımcı olacak mesleği seçme eğilimindedir. Buna göre her yaşam amacı ile her mesleğin örtüşmeyeceği de söylenebilir. Yani, bir yaşam amacı için pratik değeri olan meslek, bir başka yaşam amacına değer katamayabilir (Aston ve Nichols, 1964: 50-58).

Astin ve Nichols'un çalışmalarında (1964: 50-58), farklı alanlardan gelen yükseköğrenim öğrencilerinin yaşam amaçlarının farklı olduğu ve bu farklılığın her meslek için özgün özellik sergilediği rapor edilmiştir. Aynı çalışmada; "farklı meslek gruplarındaki insanların yaşam amaçlarındaki farklılığın, meslek seçimi öncesinde şekillendiği, yaşam amaçlarının meslek seçiminin önemli bir belirleyicisi olduğu ve meslek memnuniyetine ya da memnuniyetsizliğine zemin hazırladığı" vurgulanan diğer hususlardır.

Bir insanın yaşam amaçları (temel değerleri), onun kendisi veya varoluş hakkındaki bilinçli veya bilinçaltının etkisiyle oluşmuş görüşünü yansıtır. Bu değerler, şunların ifadesidir: "a) kendine saygı duymanın veya saygı duymamanın derecesi veya doğası ve b) insanın evreni kendi anlayış ve davranışına açık veya kapalı görme derecesi, yani onun iyi niyetli ve ya kötü niyetli görüşe sahip olma derecesi". Buna göre bir insanın hoşlanma veya zevk almak için peşinden koştuğu şeyler psikolojik yönden oldukça açıklayıcıdır. Onlar kişinin karakterinin ve ruhunun göstergesidir. Geniş anlamda insanın yaşamdan zevk almasını sağlayan çeşitli unsurlar vardır ancak bunların en önemlilerinden biri üretken bir iştir (meslektir) (Rayd, 2006: 92). Üretken iş, odaklanmadan yapılan bir iş anlamına gelmez. "Herhangi bir beceri seviyesinde, muhteşem veya sıradan herhangi bir akılcı çalışma alanında, bilinçli olarak seçilmiş üretken bir kariyer peşinde koşma" anlamını içerir. (Rand, 2006: 34). İnsan, çalışma yoluyla varoluşu üzerindeki temel kontrol hissini (başarı hissini) kazanır. Bu his, diğer herhangi bir değerden tat alabilmenin ön koşuludur. Hayatın yönü ve amacı olmayan insan, hiçbir yaratıcı amacı olmayan insan, kendisini çaresiz, kontrolsüz hissedecektir (Rand, 2006: 92).

Kendisi için yanlış doğrultuda bir yaşam amacı belirleyen, örneğin toplumsal işbirliği yeteneğini geliştirememiş bir ruh, beynin gelişimini memnurluk verecek şekilde etkileyemez. Bu yüzden işbirliği duygusundan yoksun pek çok çocukta yetenek ve düşünme gücü doğru dürtüst gelişmediği gibi ileriki yaşamlarında kendini açığa vurur. Yaşamın ilk dört ya da beş yılında, insanın kurduğu tüm yaşam üslubu tüm davranışlarında kendini belli eder. Böyle bir kişinin yaşamı algılayış şemasını ve yaşama verdiği anlamın sonucunu somut biçimde karşımızda görebiliriz. Dolayısıyla toplumsal bilinçte var olabilecek bir aksaklığı teşhis edip, yapılmış hataları gidermede kendisine yardım eli uzatabiliriz (Adler, 2011a: 47).

Hiç kimse kendi yaşam amacını eksiksiz tamamlayacak şekilde tüm ayrıntılarıyla bilemez. Mesleğiyle ilgili amaçları konusunda böyle bilginin sahibi olabilir belki ama bu üstünlük amacına yönelik çabalarının ancak küçük bir bölümünü oluşturur. Amaca erişilse bile ona varmaya yönelik çalışmalarda izlenen bin bir yol vardır. Örneğin; bir kimse hekim olmak istemektedir. Hekim olmak pek çok anlama gelir. Hekim olmak isteyen kişi çabalarında ne kadar kendine, ne ölçüde başkalarına yönelik bir kişi sayılacağını ortaya koyar. Kendisine hekimlik gibi bir meslek seçmesinin nedeni, "içindeki belli bir aşağılık duygusunu gidermek" olabilir. Hekimler arasında, henüz erken çocukluk dönemlerinde ölümle sık tanışmış kişilerin olduğu görülmüştür. İnsanlardaki güvensizliğin dışavurumu olan ölüm, çocukluk dönemlerinde kendilerini her şeyden çok etkilemiştir. Belki, çok sevdikleri birini (anne, baba, dede, nine, kardeş, arkadaş vb.) ölüm ellerinden almıştır. Dolayısıyla, ilerideki yaşamları böyle bir seyir izlemiştir ki ölüm karşısında gerek kendilerine gerek başkalarına daha çok güven sağlayacak bir yol aramaya koyulmuşlardır. Bir başka insan da somut bir amaç olarak belki öğretmenliği seçer kendine; ama bizler, öğretmenlerin birbirlerinden ne kadar değişik kişiler olabileceğini çok iyi biliriz. Öğretmen yeterince toplumsallık duygusuna sahip biri değilse, mesleğindeki üstünlük amacı belki öğrencileri üzerinde bir diktatörlük kurmaktan ibaret olacak, kendinden daha güçsüzler ve daha az

deneyimliler arasında kendini güven içinde hissedecektir. Güçlü bir toplumsallık duygusuna sahip bir öğretmen, öğrencilerine kendisiyle aynı düzeyde kişiler gözüyle bakar, insanlığın esenliğine gerçekten katkıda bulunmak ister. Üstünlük amacına ulaşabilmesi için insandaki yeteneklerin söz konusu amaca uyacak gibi kırılıp budanması gerekir. Ne var ki ideal amaç her zaman bu sınırlara gelip toslayacak, bu sınırları zorlayıp kendine bir yol bularak yaşama verilmiş anlamı ve üstünlüğe yönelik ideal çabayı ne olursa olsun açığa vuracaktır (Adler, 2011a: 63).

4. Uygulama

4.1. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, 2011-2012 döneminde Fırat Üniversitesi'nde öğrenim gören birinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Evrende, 7925 öğrenci yer almaktadır. Evren içerisinden rastgele seçilen 428 öğrenci ise örneklemi oluşturmaktadır. Bu sayının evreni temsil yeteneği olduğu kanısına, aşağıdaki formüle dayanarak yapılan işlem sonucunda varılmıştır (Baş, 2008: 39-40):

$$n = \frac{(N \cdot t^2 \cdot p \cdot q)}{((N - 1) \cdot d^2) + (t^2 \cdot p \cdot q)}$$

N: hedef kitledeki birey sayısı, evren (7925)

n: örneklem alınacak birey sayısı (385 olarak hesaplanmıştır)

p: incelenen olayın gerçekleşme olasılığı (0,50 alınmıştır)

q: incelenen olayın gerçekleşmeme olasılığı (0,50 alınmıştır)

t: teorik t değeri (p = 0,05 ve s.d. = ∞ için t = 1,96 alınmıştır)

d: kabul edilen ± örneklem hatası (0,05 alınmıştır)

4.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, yaşam amaçları ile meslek seçimi arasında ilişki olup olmadığını belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak şu sorulara cevap aranmıştır:

- a) İçsel yaşam amaçları ile seçilen meslek arasında ilişki var mıdır?
- b) İçsel yaşam amaçları ile seçilen eğitim düzeyi arasında ilişki var mıdır?
- c) Dışsal yaşam amaçları ile seçilen meslek arasında ilişki var mıdır?
- d) Dışsal yaşam amaçları ile eğitim düzeyi arasında ilişki var mıdır?

Yaşam amaçları psikolojinin birçok alanında (danışma psikolojisi, eğitim psikolojisi, kişilik ve sosyal psikoloji) ele alınan önemli kavramlardan birisidir. İlgili yazında bu konudaki çalışmalar çeşitlilik ve derinlik kazandıkça amaçların ne olduğu ve hangi faktörlerin amaç belirlemede etkili olduğu giderek daha fazla netlik kazanmaya başlamıştır. Yaşam amaçları uzun yıllardır farklı kültürlerde araştırılmasına karşın yerel yazında bu konuda yeterli sayıda araştırma yapılmadığı görülmektedir (İlhan, 2009: 8). Yazında, bu araştırmanın amacına yönelik bir çalışmaya ise rastlanamamıştır.

Öğrencilerin ne tür yaşam amaçlarının olduğu ve belirledikleri amaçlarına nasıl yatırım yaptıkları eğitsel ve mesleki yönlendirmeler açısından önemlidir. Yani, öğrencilerin neyi ne için istediklerini bilmeleri, sağlıklı bir yönlendirme için gereklidir. Bunun için de öğrencilerinin yaşam amaçlarının bilinmesi, öğrencilere verilecek rehberlik hizmetlerinin kalitesini artıracaktır. Bunun yanında, yönlendirme/yerleştirme hizmetlerinin bir panoraması niteliğindeki izleme hizmetlerinin sonuçları değerlendirirken bazı öğrencilerin yerleştikleri üst eğitim kurumlarında ve bölümlerde neden

başarılı olduğu/olmadığı yaşam amaçları ve amaç motivasyonu bağlamında ele alınabilir, böylelikle sonuçların daha iyi analiz edilmesine katkı sağlayabilir. Son olarak, bu araştırmadan elde edilen sonuçların eğitim psikolojisi alanına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü yazında eğitimcilerin ve ailelerin konuşmalarında içsel amaçlara vurgu yapmaları ve öğrencilerin/çocukların amaçları özerk olarak seçmelerini desteklenmelerinin, akademik güdülenmeyi ve okul performansını artırdığı belirtilmektedir. Ayrıca, öğrencilerin okulu terk etmelerinin bir nedeni olarak akademik amaçlarına özerk nedenlerle değil, daha çok özerk olmayan/kontrollü nedenlerle bağlanmaları gösterilmektedir. Bu sebeple araştırmadan elde edilen sonuçların okul terkinin önleme, akademik başarıyı artırma ve geleceğe yönelik amaç belirleme çalışmalarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir (İlhan, 2009: 8).

4.3. Analiz Yöntemi

Verilerin analizi için İlhan (2009) tarafından geliştirilen “Yaşam Amaçları” ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu ölçekte 47 madde yer almaktadır. Bu maddeler, “beşli likert” şeklinde derecelendirilmiştir. Seçenekler, hiç önemli değil (1), önemli değil (2), kısmen önemli (3), önemli (4) ve çok önemli (5) şeklinde sıralanmaktadır.

Ölçek, içsel yaşam amaçları (32 madde) ve dışsal yaşam amaçları (15 madde) olmak üzere iki temel boyuttan oluşmaktadır.

Ölçekten alınan ortalamalar şöyle değerlendirilmiştir:

1,00 ≤ Ortalama ≤ 2,60	: Zayıf
2,60 < Ortalama ≤ 3,40	: Vasat
3,40 < Ortalama ≤ 5,00	: Güçlü

Ortalama ve standart sapma dışında, yaşam amaçları ile “eğitim alınan alan” ve “eğitim düzeyi arasında” ilişkinin varlığını irdelemek için “ki kare” testi yapılmıştır.

4.4. Analiz Bulguları

4.4.1. Ölçek Ortalamaları

Ölçekten alınan puanların ortalamaları, aşağıdaki Tablo 1’de yer almaktadır. Tabloya göre hem genel ortalamanın hem de alt ölçeklerin ortalamalarının “güçlü” kabul edilen düzeyde oldukları görülmektedir.

Tablo 1. Yaşam Amaçları Ölçeği Madde Ortalamaları

	AMAÇ	Ortalama	S.S.
1*	İnsanlarla daha sağlıklı ilişkiler kurmak	4,37 ^a	,964
2*	İnsanlara yardımcı olmak	4,37 ^a	,805
3**	Çok para kazanmak	3,76 ^a	1,001
4*	Beden sağlığını korumak	4,43 ^a	,975
5*	İleri yaşlarda bile genç kalabilmek	3,73 ^a	1,198
6*	Dostluklarını sürdürmek ve yeni dostluklar kurmak	4,20 ^a	1,011
7*	İnsanlar tarafından beğenilen birisi olmak	3,47 ^a	1,224
8*	Dünya barışı için çalışmak	3,89 ^a	1,181
9**	İyi bir hayat standardı yakalamak	4,45 ^a	,695
10*	Yaşam değerlerime sahip çıkmak	4,45 ^a	,772
11*	Sağlıklı bir yaşam sürmek	4,53 ^a	,809
12*	Güzel görünmek (yaşlılığa rağmen)	3,56 ^a	1,168
13*	Ailemi mutlu etmek	4,61 ^a	,772
14**	İnsanlarla iyi geçinmek	4,31 ^a	,887
15*	İnsanların sorunlarına çözümler bulabilmek	4,09 ^a	,991

16*	Kendimi her konuda geliştirmeye çalışmak	4,49 ^a	,768	
17**	İstedğim şeyleri alabilecek kadar yeterli paraya sahip olmak	4,08 ^a	,965	
18*	Sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olmak	4,45 ^a	,813	
19*	Çekici olmak	2,98 ^b	1,289	
20*	İyi ve anlamlı dostluklar kurmak	4,32 ^a	,950	
21**	İlk akla gelen isimlerden olmak ve ölünce bile hatırlanmak	3,63 ^a	1,234	
22*	Başkalarının mutluluğu için çalışmak	3,47 ^a	1,133	
23*	Kültürlü bir insan olmak	4,36 ^a	,784	
24**	Varlıklı olmak	3,59 ^a	1,057	
25*	Zinde olmak	4,14 ^a	,914	
26*	İnsanların beğendiği fiziksel görünüme sahip olmak	3,28 ^a	2,402	
27*	Aileme layık bir evlat olmak	4,54 ^a	,917	
28*	Dostluklarımın sayısını artırmak	3,71 ^a	1,203	
29**	Adımı herkese duyurmak	3,03 ^b	1,325	
30*	Toplumunun barışı için çalışmak	3,85 ^a	1,061	
31*	Yeni şeyler öğrenmek	4,39 ^a	,784	
32**	İyi bir ekonomik yaşama sahip olmak	4,19 ^a	,825	
33*	Anne ve babamın her zaman mutlu ve huzurlu yaşaması için çalışmak	4,60 ^a	,736	
34*	Etrafımda güvenebileceğim arkadaşlara sahip olmak	4,38 ^a	,970	
35*	İnsanlara karşılıksız hizmet etmek	3,64 ^a	1,182	
36**	Maddi güce sahip olmak	3,93 ^a	,937	
37*	Hayatımın her anını anlamlı, dolu dolu yaşamak	4,23 ^a	,965	
38*	Aileme, akrabalarımın yararlı olmak	3,61 ^a	1,188	
39**	Adımdan sıkça bahsedilen işler yapmak	4,08 ^a	,953	
40*	İnsanlara faydalı olmak	3,72 ^a	1,173	
41*	Hayatı her yönüyle kabullenmek	4,14 ^a	1,022	
42*	Hayatın gerçek anlamını bulmak	4,20 ^a	1,121	
43*	Ailem için ileride güzel işler yapmak	2,38 ^c	1,441	
44**	Ünlü olmak	4,16 ^a	1,015	
45*	Hayatın anlamını bilen biri olmak	4,53 ^a	,785	
46*	Ailemin daha rahat yaşamasını sağlamak	4,64 ^a	,648	
47*	Kendine güvenen biri olmak	4,64 ^a	,571	
a: güçlü; b: vasat; c: zayıf		GENEL	4,03 ^a	1,01
*: İçsel yaşam amaçları		İçsel yaşam amaçları	4,18 ^a	0,46
**: Dışsal yaşam amaçları		Dışsal yaşam amaçları	3,73 ^a	0,39

4.4.2. Örneklemin Özellikleri

Örneklemin özellikleri, aşağıdaki Tablo 2’de yer almaktadır. Tablodan, öğrencilerin % 44,39’unun fen bilimleri, % 17,76’sının sağlık bilimleri ve % 37,85’inin de sosyal bilimler alanında öğrenim gördükleri anlaşılmaktadır. Yine, öğrencilerin % 27,10’unun ön lisans ve % 72,90’ının ise lisans düzeyinde öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Örneklemin Özellikleri

	Eğitim Alanı	
	Sayı	Oran
Fen Bilimleri	190	44,39
Sağlık Bilimleri	76	17,76
Sosyal Bilimler	162	37,85
Toplam	428	100
	Eğitim Düzeyi	
	Sayı	Oran
Ön Lisans	116	27,10
Lisans	312	72,90
Toplam	428	100

4.4.3. Ki Kare Testi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 3'e göre "eğitim alınan alan ile içsel yaşam amaçları arasında manidar bir ilişkinin olduğu" söylenebilir [Chi square: 89,871 sd: 4 p: 0,039].

Tablo 3. İçsel Yaşam Amaçları ile Eğitim Alanının Karşılaştırılması

		Eğitim Alanı			Toplam
		Fen	Sağlık	Sosyal	
İçsel	Zayıf	8	7	2	17
	Vasat	10	8	5	23
	Güçlü	172	61	155	388
Toplam		190	76	162	428

Aşağıdaki Tablo 4'e göre "eğitim düzeyi ile içsel yaşam amaçları arasında manidar bir ilişkinin olduğu" söylenebilir [Chi square: 189,843 sd: 4 p: 0,000]

Tablo 4. Eğitim Düzeyi ile İçsel Yaşam Amaçlarının Karşılaştırılması

		Eğitim Düzeyi		Toplam
		Lisans	Ön lisans	
İçsel	Zayıf	9	9	18
	Vasat	17	7	24
	Güçlü	286	100	386
Toplam		312	116	428

Aşağıdaki Tablo 5'e göre "eğitim alanı ile dışsal yaşam amaçları arasında manidar bir ilişkinin olmadığı" [Chi square: 4,574 sd: 4 p: 0,334] söylenebilir.

Tablo 5. Eğitim Alanı ile Dışsal Yaşam Amaçlarının Karşılaştırılması

		Eğitim Alanı			Toplam
		Fen	Sağlık	Sosyal	
Dışsal	Zayıf	14	4	18	36
	Vasat	70	26	38	134
	Güçlü	106	46	106	258
Toplam		190	76	162	428

Aşağıdaki Tablo 6'ya göre "eğitim düzeyi ile dışsal yaşam amaçları arasında manidar bir ilişkinin olmadığı" [Chi square: 0,094 sd: 2 p: 0,954] söylenebilir.

Tablo 6. Eğitim Düzeyi ile Dışsal Yaşam Amaçlarının Karşılaştırılması

		Eğitim Düzeyi		Toplam
		Lisans	Ön lisans	
Dışsal	Zayıf	26	10	36
	Vasat	96	38	134
	Güçlü	190	68	258
Toplam		312	116	428

5. Sonuç

İnsanoğlunun neşeli ve dolu bir yaşam sürmesi, yaşamına dair belirlediği anlamlı bir amacının olmasına bağlıdır. Yaşamın anlamını bulmasına öncülük eden yaşam amacı (amaçları), meslek seçiminde de kendini göstermektedir. Anlamlı bir yaşam amacı olmayan veya yaşam amacı hiç olmayan birey, meslek seçiminde yanlış yapacak, böylece yaşam neşesi ve enerjisi eksik kalacaktır. Doğal olarak, “mutlu bir yaşam” hususundaki nasibi yani elde edebilecekleri de eksik kalacak, bazen (belki de çoğu zaman) mutsuzluk yaşamaya mahkûm olacaktır. Bu mutsuzluğun kaynağı bir ölçüde bireyin iken bir ölçüde de ailesi, çevresi ve eğitim sistemidir.

“Öğrencilerin ne tür yaşam amaçlarının olduğu ve belirledikleri amaçlarına nasıl yatırım yaptıkları eğitsel ve mesleki yönlendirmeler açısından önemlidir” görüşünden hareket ederek gerçekleştirilen bu araştırmanın temel sorusu, “yaşam amaçları ile meslek seçimi arasında ilişki var mıdır?” şeklindedir.

Bu soruya cevap verebilmek için Fırat Üniversitesi’nde öğrenimlerine devam eden birinci sınıf öğrencilerinden anket yoluyla veri toplanmıştır. Analiz sonucunda, içsel yaşam amaçları ile eğitim alınan alan ve eğitim düzeyi arasında manidar ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra dışsal yaşam amaçları ile alınan alan ve eğitim düzeyi arasında manidar ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma sırasında katılımcı öğrencilerin hem içsel hem de dışsal yaşam amaçlarının pek çoğunu hemen hemen aynı derecede önemli buldukları görülmüştür. Ancak, hem içsel hem de dışsal amaçların aynı anda gerçekleştirilmesi ne kapasite ne de zaman olarak yeterli değildir. İçsel amaçları destekleyen dışsal amaçlar olduğu kuşkusuzdur. Ancak, dışsal amacın içsel amacın gerçekleştirilmesine yönelik ikincil amaç olduğuna vurgu yapmak gerekmektedir. Örneğin; bireyin spor dallarına ilgi duymasının nedeni “fiziksel olarak sağlıklı ve zinde olmak” ise bu içsel amaçtır. Birey, “fiziksel olarak çekici olmak” ya da “para kazanmak” için spor dallarına yönelmiş ise bu dışsal bir amaçtır. Her iki amaç da bireyi spor yapmaya yönlendirir, ancak, amacın farklılığı eylemin etkinliğini oldukça büyük oranda etkileyecektir. Birey içsel bir amaçla hareket ediyorsa çalışma saatleri, iş disiplini, ahlaki ve etik değerlere verdiği önem ve kendini değerlendirme kriterleri bireyin kendisiyle ilgili olduğundan verimliliği ve başarısı artacaktır. Bireyin mesleki yönelimi dışsal bir amaçla belirlenmiş ise birey çevresinin, ailesinin ya da toplumun sadece ondan beklediği şeyleri yerine getirme kısmıyla ilgilenecek daha fazlası için çaba göstermeyecektir.

Araştırma, bir takım sınırlılıkları da içermektedir. Bunlar; bir üniversiteden örnek alınması ve sadece birinci sınıf öğrencilerinden örnek alınması olarak sayılabilir. Buna göre genellenebilirliği genişletmek ve sonuçların daha geçerli ve daha güvenilir olmasını sağlayabilmek için ilerleyen dönemlerde yapılacak araştırmalar için şunlar önerilebilir:

- ✓ Farklı üniversitelerden ve tüm sınıflardan örnekler alan araştırmalar yapılmalıdır.
- ✓ İlköğretim ve lise öğrencilerine yönelik araştırmalar yapılmalıdır.
- ✓ Analizlerde; yaş, cinsiyet, bölüm, gelir düzeyi, ebeveynlerin eğitim düzeyleri, ailenin gelir düzeyi gibi değişkenler de dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

- ADLER, Alfred (2011a), *Yaşamın Anlamı ve Amacı*, Çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul.
- ADLER, Alfred (2011b), *Yaşama Sanatı*, Çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul.
- ADLER, Alfred (2011c), *İnsanı Tanıma Sanatı*, Çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul.
- ASTIN, Alexander, Nichols, Robert (1964), "Life Goals and Vocational Choice", *Journal of Applied Psychology*, 48(1), 50-58.
- AYTEKİN, Arif (2006), "Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörler: Isparta Örneği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- BAŞ, Türker (2008), *Anket*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- ERDEM YILMAZ, Ayşe (2006), "Lise Öğrencileri için Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeğinin Geliştirilmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERYILMAZ, Ali; Aypay, Ayşe (2011), "Ergenlerin Derse Katılmaya Motive Olmaları ile Öznel İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi*, 8(1).
- HILL, Patrick; Burrow, Anthony; Brandenberger, Jay, et al. (2010), "Collegiate Purpose Orientations and Well-Being In Early and Middle Adulthood", *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31, 173-179.
- Meslek, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f44ee7db90581.97174808. Erişim T. 22.02.2012
- INGRID, Brdar; Majda, Rijavec; Dubravka, Miljkovic (2009), "Life Goals and Well-Being: Are Extrinsic Aspirations Always Detrimental to Well-Being", *Psychological Topics*, 18.
- İLHAN, Tahsin (2009), "Üniversite Öğrencilerinin Benlik Uyumu Modeli Yaşam Amaçları, Temel Psikolojik İhtiyaçlar ve Öznel İyi Oluş", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- LAZARUS, R.S. (1991), *Emotion and Adaptation*, NY: Oxford University Press.
- MOHAMAD, Mardina; Abdrazak, AbdLatif; Mutiu Salami (2011), "Meaning in Life Among Muslim Students", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30.
- RAND, Ayn (2006), *Bencilliğin Erdemi*, Çev. Nejdett Kandemir, Plato Yayınları, İstanbul.
- STILLMAN, Tyler; Baumeister, Roy; Lambert, Nathaniel; et. al. (2009), "Alone and Without Purpose: Life Loses Meaning Following Social Exclusion", *Journal of Experimental Social Psychology*, 45.